

дирекции, в коем приведен отзыв об учителе-руководителе Лодзинскої учительской семинарией Мглынцеве.

К сему имею честь присовокупить, что Н. Мглынцев всегда добросовестно исполнял свои обязанности и что с моей стороны не встречается препятствий к перемещению его на службу во вверенный Вам округ, по окончании учебного года.

Попечитель округа (подпись)

Правитель канцелярии (подпись)

ЦДІАК України, Ф. 707. Оп. 229. Спр. 195. Арк. 6, машинопис, оригінал; вих. номер. 1067, м. Варшава; вх. номер 28 січня 1913 р., № 798; містить надпис: «Вакансий нет».

ДО ПИТАННЯ ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЇ РУСИ У ПРОГРАМІ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Віталій Хоменко

Протягом тривалого часу історію українців писали історики тих держав, які контролювали українські етнічні території. Зрозуміло, що переважно ці вчені були заангажованими і здебільшого не були зацікавленими об'єктивно висвітлювати історію підкореного народу. Політична доцільність, прямі владні вказівки, кар'єрні прагнення, відверті маніпуляції та фальсифікації зумовлювали появу викривлених уявлень про минуле українців.

Особливо до цього доклалися російські історики часів імперії Романових. Для переважної більшості з них українців не існувало, вони були частиною російського народу. Відтак, українська історія поступово ставала частиною російської. У перші роки існування більшовицького «совєтського» проекту російської державності ситуація для вивчення історії України стала дещо кращою. Адже українці нарешті отримали право на власну історію. Але дуже швидко Союз Радянських Соціалістичних Республік став, власне, державою росіян. Оновлений російський націоналізм, поєднавшись з комуністичною ідеологією, залишив для українців лише роль «молодшого брата» росіян. Минуле знову почали переробляти за російськими лекалами.

Здавалося, що після відновлення української незалежності у 1991 р. вітчизняні вчені отримають гарні можливості написати історію своєї Батьківщини, використовуючи лише наукову дослідницьку методологію. На жаль цей процес не виправдано затягнувся. Цілий комплекс об'єктивних та суб'єктивних чинників є цьому причиною.

Але сучасний стан української історичної науки дозволяє нам об'єктивно поглянути на наше минуле. Вважаємо, що не треба боятися переписувати історію. Потрібно позбавлятися історичних міфів, накиннутих нам уявлень, визначень, термінів, власних імен, які мають стати частиною історіографічної науки. Українцям потрібна власна історія. Тут важливо зауважити, що вона повинна базуватися на історичних джерелах, тобто, бути максимально наближеною до того, як все було насправді.

Зважаючи на все вищесказане, спробуємо, наприклад, поглянути на Програму зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з історії України (Далі – програма ЗНО). Вона була затверджена Міністерством освіти і науки України ще в 2018 р. і відтоді чомусь не змінювалася. Наголошуємо, що сучасна молодь сприймає інформацію з програми як об'єктивну реальність, що саме так як у ній написано і було в реальності. На нашу думку, у цій програмі можна знайти помилки, неточності та недоречні історіографічні конструкції. Відтак, у молодого покоління формується викривлена картина нашого минулого.

У цій розвідці звернемо увагу лише на тему 3 «Русь-Україна (Київська держава)». Вже сама її назва є штучним та неісторичним конструктом. Подібним чином може формуватися думка, що була ще якась інша Русь. Цікавим виглядає й уточнення, що це саме Київська держава, нібито могла бути й ще якась Русь-Україна, але вже не Київська. Натомість, з джерел відомо, що держава русів мала назву «Русь» або «Руська земля» [0; 0]. Така назва теми 3 програми ЗНО була б доцільною й історично обгрунтованою.

Неприйнятною вважаємо й згадку у цій же темі про об'єднання північних та південних руських земель князем Олегом у 882 р.. Зважаючи на історіографічні інтерпретації багатьох російських та деяких українських дослідників, під північними руськими землями маються на увазі території навколо Новгород. Але у руських літописах під руськими землями розуміли виключно території навколо Києва, Чернігова, Переяслава. А от Новгород, Ростов, Суздаль, Рязань, Смоленськ і навіть Галич і Володимир до Русі не належали. На думку сучасних українських істориків, під терміном руська земля у джерелах розуміли «1) території Київ. д-ви 10—13 ст. та її наступників у 13—15 ст.; 2) істор. ядра Русі в Середньому Подніпров'ї; 3) населення відповідних регіонів» [0]. Звісно, вчені дискутувати про це можуть, але на ЗНО мають виноситися достовірні відомості.

Крім того, у цій темі вживається некоректна назва грецької держави – «Візантія». Зауважимо, що офіційною назвою є «Імперія ромеїв», держави-сусіди також часто називали її «Римською імперією», «Ромейською імперією». У руських літописах вживалися назви: «Християнське царство», «Грецьке царство». І лише з XVIII ст. склалася історіографічна традиція за якою найпоширенішими назвами вказаної держави стали «Візантія» та «Візантійська імперія» [0], але, як вже зрозуміло, вони далекі від об'єктивності. Було б доречно писати у програмі ЗНО офіційну назву держави – «Імперія ромеїв», а поряд у дужках за бажанням можна вказати і її історіографічний варіант.

Ще однією проблемою є хронологія історичних подій IX-X ст.. Дослідники впевнені, що виклад подій та дати вказаного періоду «не можуть служити надійним історичним джерелом» [0]. Безумовно літописці щось знали про діяльність руських князів, але дуже часто довільно розставляли й датували відомі їм факти. Наприклад, похід русів на Константинополь у 860 р. був, але, швидше за все, Аскольд його не очолював, договір з греками не підписував і невідомо чи взагалі він був князем Києва [0].

Походу князя Олега на Константинополь 907 р. напевно взагалі не було. А в 911 р. була підписана русько-грецька угода, але без військових дій [0]. Зауважимо, що відомості про це подають лише руські літописи. Натомість, наприклад, походи князя Ігоря у 941 та 944 рр. підтверджуються і руськими й іноземними джерелами.

Проблематичним є й датування запровадження християнства на Русі саме у 988 р. [0].

Звісно, що усі перелічені дати можна уміщувати до програми ЗНО, але обов'язково потрібно додавати, що більшість з них відомі нам саме з «легендарної частини» «Повісті временних літ».

Цікавим питанням є й прізвиська руських князів. Так, згаданий у темі 3 київський князь Володимир Великий у руських літописах ніколи так не називався. Він відомий у них як Володимир Святославович [0]. Подібна ситуація і з його сином князем Ярославом Мудрим. Сучасники називали його Ярослав Володимирович, а «прізвисько "Мудрий" стали вживати в історіографії з 2-ї пол. 19 ст.» [0]. Тобто, знову спостерігаємо, що сформована у набагато пізніші часи історіографічна традиція, яка віддає перевагу прізвиськам, суперечить історичним джерелам. Галицький князь Ярослав Володимирович вже традиційно згаданий з прізвиськом «Осмомисл». Потрібно зауважити, що так його називали лише у «Слові о полку Ігоревім» [0]. На нашу думку, доречніше у програмі ЗНО вказувати ім'я та по батькові князя, а прізвиська вказувати поряд у дужках.

Цікавим є й питання авторства «Повісті временних літ», яке приписується ченцю Нестору. Як автор літопису він вперше згадується лише з сер. XV ст., але сучасні дослідження свідчать, що ймовірніше автором був або ігумен Сильвестр або інший, на жаль, невідомий нам чернець Печерського монастиря [0].

Вважаємо, що минуле потрібно досліджувати виключно на основі скрупульозної роботи з історичними джерелами та зважаючи на той історичний контекст, коли відбувалися ті чи інші події. Згадані вище приклади лише з однієї теми 3 програми ЗНО вказують на потребу переосмислення підходів до відображення нашого минулого в програмах, посібниках та підручниках з навчальної дисципліни «Історія України». Наголошуємо, що всі вищеперераховані назви територій та держав, прізвиська, дати, події можуть мати місце в науковій літературі для істориків-фахівців. Але наша молодь має вчити історію України, а не історію уявлень про історію України та сформовані за кілька століть історіографічні традиції.

Література

1. Арістов В. Ю. Аскольд і Дір. URL: http://www.history.org.ua/?termin=askold_i_dir (дата звернення: 11.11.2023).
2. Галушка А. А. ХРЕЩЕННЯ РУСИ 987–989. *Енциклопедія історії України*: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ, 2013. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Khreschennia_Rusi (дата звернення: 12.11.2023).
3. Котляр М. Ф. Візантія. *Енциклопедія історії України*: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ, 2003. 688 с.: іл.. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Vizantiia> (дата звернення: 13.11.2023).
4. Котляр М. Ф. Володимир Святославич Святий. *Енциклопедія історії України*: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. 2003. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Volodymyr_Sv (дата звернення: 13.11.2023).
5. Котляр М. Ф. Договори Київської Русі з Візантією. *Енциклопедія історії України*: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2004. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dogovory_KR_z_Vizantieyu (дата звернення: 12.11.2023).

6. Котляр М. Ф. Русь. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Rus> (дата звернення: 11.11.2023).

Котляр М. Ф. ЯРОСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ. *Енциклопедія історії України*: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2013. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Yaroslav_VO (дата звернення: 13.11.2023).

Котляр М. Ф. Ярослав Мудрий, Ярослав-Георгій Володимирович. *Енциклопедія історії України*: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. 2013. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Yaroslav_M (дата звернення: 13.11.2023).

Толочко О. П. Повість временних літ. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Povist_vremenykh (дата звернення: 13.11.2023).

Толочко О. П. Руська земля URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ruska_zemlia (дата звернення: 11.11.2023).

РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ОСВІТНІХ ПУНКТІВ ДЛЯ ДОРОСЛИХ В УСРР ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НЕПИСЬМЕННОСТІ В 20-х рр. ХХ ст.

Наталія Петренко

Ліквідація неписьменності в 20-х рр. ХХ ст. в Україні була однією з важливих соціальних і культурних ініціатив періоду радянської влади. Влада розпочала широкомасштабну кампанію з боротьби з неписьменністю. Основною метою цих заходів було надати можливість дорослим громадянам отримати початкову освіту та оволодіти грамотою.

Була проведена значна робота у створенні матеріальної бази, де неписьменні могли отримувати освіту. Навчання неписьменних здійснювалося через спеціально створені навчальні заклади, які забезпечували основні навички грамотності для широких верств населення [1, с. 90].

У перші роки проведення кампанії з ліквідації неписьменності існували три основних типи навчальних установ: лікнепи, школи для малописьменних та гуртки індивідуально-групового навчання. Найпоширенішими були державні школи ліквідації неписьменності двох рівнів, які діяли у великих селах та містах. Перший рівень – школи грамоти – де дорослим відводилось близько 6 місяців для навчання читати та рахувати, а підліткам – близько 7 з половиною місяців [2, арк. 328]. Школи другого рівня надавали малописьменним можливість навчатися за програмою початкової школи протягом 6-9 місяців. Також існували школи для дорослих від товариства «Геть неписьменність!» та інших громадських організацій, Третім типом були гуртки, де особи, які вже володіли грамотою, навчали неписьменних. Ці гуртки створювалися у віддалених селах і хуторах, де відсутні були культурно-освітні заклади [4, с. 58].

Мережу таких навчальних закладів становили установи, в яких безпосередньо здійснювався навчальний процес:

- лікнепи або ж школи грамоти;
- школи для малописьменних;
- гуртки поодинокі-групового (індивідуально-групового) навчання;